

Ahvenanmaan kysymys Pariisin rauhansopimuksessa

Rauhansopimuksen sotilasartiklojen valmisteluvaiheessa keväällä 1946 Englanti vaati paljolti Ruotsin intressien vuoksi, että vuonna 1921 Kansainliiton suojeluksessa tehty sopimus Ahvenanmaan linnoittamattomuudesta ja neutraloinnista oli palautettava voimaan. Neuvostoliitto tunnusti silloin vain vuonna 1940 Suomen kanssa tekemänsä sopimuksen Ahvenanmaan linnoittamattomuudesta. Riita ratkesi lopulta aivan sopimusluonnoksen viimeistelyvaiheessa kompromissiin, jossa ei mainittu sen paremmin vuoden 1921 kuin vuoden 1940 sopimustakaan, vaan todettiin Ahvenanmaan saarten jäävän demilitarisoiduiksi "nykyisin vallitsevan tilanteen mukaisesti". Samoihin aikoihin, kesällä 1946, Ahvenanmaata koskeva artikla myös siirrettiin sotilasartiklojen osastosta osaan "poliittiset määräykset".

Suomessa ei sodanjälkeisinä vuosina tunnettu kulissien takana Ahvenanmaasta käytyä kiistaa eikä eri osapuolien perimmäisiä intressejä, vaan pyrittiin uskollisesti noudattamaan molempia perusteina olleita sopimuksia. Artiklan sananmuoto ja syntyhistoria paljastavat kuitenkin, että demilitarisoinnin syy ja tarkempi määrittely olivat vahvasti silloisiin oloihin sidottuja, eikä "vallitseva tilanne" välttämättä ollut tarkoitettu ikuisiksi. Vuoden 1921 sopimuksesta kiinnipitäminen ja sen tiukka tulkinta oli heikosti perusteltua jo senkin vuoksi, ettei takaajana saarten koskemattomuudesta vastannutta Kansainliittoa enää ollut olemassa eikä YK perinyt näitä velvoitteita.

Itse asiassa ainoa "vallitsevan tilanteen" mukainen eli välirauhansopimukseen 19.9.1944 kirjattu ja siten Neuvostoliiton, Englannin ja Suomen tunnustama oli ollut Moskovassa syksyllä 1940 Paasikiven ja Molotovin allekirjoituksilla varustettu sopimus Ahvenanmaan linnoittamattomuudesta. Se taas oli Neuvostoliiton sodan oloissa sanelema pakkoratkaisu, kuten J.K. Paasikiven muistelmat selvästi kertovat. Hänen muistelmistaan käyvät ilmi myös Ahvenanmaan sopimuksien tulkinnan monet ongelmat.

Suomella, Ruotsilla ja länsivalloilla oli kuitenkin yhteinen etu pitää kiinni muuten jo lähtökohdiltaan vanhentuneesta vuoden 1921 sopimuksesta. Ahvenanmaan kysymyksen jääminen vain Suomen ja Neuvostoliiton väliseksi asiaksi olisi jättänyt heikomman osapuolen alttiiksi painostukselle. Myös vuoden 1921 sopimukseen sisältyneistä määräyksistä tarkastuskäyntien ja puolustusvelvoitteen osalta oli edullista pitää kiinni, vaikka vuoden 1940 sopimusta voitiin sinänsä pitää ensisijaisena.

Suomen taholta tehtiin 1950-luvun lopussa ja 1960-luvun alussa eräitä salaisia tiedusteluja Neuvostoliitolle Ahvenanmaan demilitarisoinnin lopettamiseksi. Moskovasta vastattiin myöntävästi mutta viitattiin samalla yya-sopimukseen puolustusyhteistyön aikaansaamiseksi. Siihen Suomen hallitus ei halunnut suostua, joten koko kylmän sodan ajan pyrittiin sitten pitämään sopimustilanne entisellään. Lisäksi vältettiin julkista keskustelua Ahvenanmaan asemasta, vaikka demilitarisoinnin arvioitiin tuottavan ongelmia Suomen puolustamisen kannalta.

Lähteet: J.K. Paasikivi, Toimintani Moskovassa ja Suomessa 1939 - 41 (4. p. WSOY, 1979), s. 89 – 110; Tuomo Polvinen, Jaltasta Pariisin rauhaan (WSOY, 1981), s. 167 – 176; Tuomo Polvinen, Between East and West. Finland in International Politics 1944 -

1947 (WSOY, 1986), s. 197 - 200 ja 203 – 204; Pekka Visuri, Puolustusvoimat kylmässä sodassa (WSOY, 1994), s. 51 – 52; Pekka Visuri, Idän ja lännen välissä (Fenix, 2011), s. 61-62 ja Pekka Visuri, Paasikiven Suomi suurvaltojen puristuksessa 1944-1947 (Docendo 2015), s. 210-217.